

Іващенко О.А.*

МІСЦЕ КНР В СВІТОВОМУ ІНТЕГРАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

У статті досліджено особливості китайської моделі економічного розвитку та вплив на неї взятій до реалізації зовнішньої політики.

Ключові слова: КНР, інтеграція, взаємна торгівля, зовнішня політика, національні інтереси.

В статье исследуются особенности китайской модели экономического развития и влияние на нее реализуемой внешней политики.

Ключевые слова: КНР, интеграция, взаимная торговля, внешняя политика, национальные интересы.

The article investigates the features of the Chinese model of economic development and the influence of implemented foreign policy.

Key words: China, integration, mutual trade, foreign policy, national interests.

Постановка проблеми. Як свідчить світовий досвід, країни, які знайшли шляхи і можливості для розширення зовнішньої торгівлі, можуть за досить короткий термін досягти високих темпів зростання економіки, подолати труднощі, викликані впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Саме тому зовнішньоекономічні зв'язки розглядаються як одна з рушійних сил економічного зростання. Звідси практично всі моделі трансформації економіки країни мають за основу процеси лібералізації зовнішньої торгівлі, стимулювання зростання експорту. Роль зовнішньої торгівлі в економічному розвитку стала настільки великою, що її динаміка, вплив на економічний розвиток, структурні зрушення, взаємозв'язок з політичними процесами та інші різнобічні проблеми постійно аналізуються в економічній літературі.

Аналіз останніх публікацій. Вивченню економічного потенціалу КНР присвячені праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, серед яких С. Бородіна, В. Давидов, М. Данилович, Г. Клейнер, М. Лаумулін, Б. Мартинов, Є. Островская, І. Фірсова, Е. Панков, В. Парамонов, К. Сироежкін, Г. Толорая, А. Язмурадов, С. Джонс, С. Лоусон, Е. Марат, Дж. О'Ніл, С. Ньюман, Д. Роджерс, Дж. Сачдева, Н. Свантстром, Ч. Рейнард та інші.

Мета статті полягає в оцінці моделі соціально-економічного розвитку КНР при визначенні її місця в світовому інтеграційному просторі.

Виклад основного матеріалу. «Китайська модель» за своїми базовими параметрами є моделлю «наздоганяючого розвитку», коли цільовими орієнтирами економічного зростання і соціального прогресу виступають досягнення в історично стислі строки того чи іншого рівня розвитку техніки і технології, абсолютного виробництва валового національного продукту та його виробництво на одну особу, обсяги доходів і структури споживання населення, що вже досягнуті іншими країнами. Необхідно відмітити, що най-

* кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту ЗЕД Національної академії статистики, обліку та аудиту

більш сильними, сторонами моделі соціально-економічного розвитку Китаю є її орієнтація на стратегічні, довгострокові цілі розвитку, здатність вирішувати великомасштабні проблеми, достатньо висока ступінь урахування об'єктивних умов країни, вміле використання її порівняльних переваг у факторах росту, непогана адаптованість до зміни внутрішніх і зовнішніх умов функціонування та вдале позиціонування в інтеграційному вимірі.

Інтеграційні ініціативи КНР базуються на певному політичному підґрунті. По-перше, чи буде Китай в зовнішній політиці зберігати баланс між стриманою політикою країни, що розвивається (до якої він офіційно продовжує себе відносити), і активною наступальною стратегією наддержави, що зароджується? По-друге, як вирішувати дилему в стосунках із Заходом: Китай отримує від економічної глобалізації великі інвестиційні і технологічні ресурси, але одночасно стикається із зростаючим політико-ідеологічним тиском Заходу. Яка в цих умовах буде лінія нового китайського керівництва? По-третє, від США до КНР поступають відомі пропозиції «поділити світ»: варіанти G - 2, «Кимерика». Як КНР безболісно дистанціюватися від них і одночасно зі свого боку запропонувати міжнародному співтовариству свою версію устрою постбіполярного світу, ґрунтовану на збереженні і зміцненні міжнародно-правового поля, існуючих інститутів?

У докризовий період, на основі «взаємопроникнення» економік США і Китаю, по суті, була сформована нова світова структура («віртуальне» економічне утворення), яка отримала назву Кимерика (Китай + Америка), з фінансовим центром у США і виробничим - у Китаї, яка підтримувала глобальне стале економічне зростання і забезпечувала високі прибутки для міжнародних підприємств.

Певним чином така структура була «протилежна» моделі глобалізації ХХ століття: якщо раніше капітал переважно вивозився з розвинених країн у ті, що розвиваються, і у трансформаційні країни, то в моделі Кимерики - країна, що розвивається (Китай), стала центром заощадження, а «розвинений центр» (США), переважно, сформований капітал споживав. Водночас така структура відтворювала глобальну нерівномірність між рівнями заощадження та споживання, спрямованістю торгових і інвестиційних потоків, які, як не дивно це звучить, упродовж певного періоду розглядалися як джерело врівноваженості та стійкості світового зростання [29].

До характерних особливостей функціонування Кимерики, які приносили вигоди обом країнам, відносять високу геоекономічну значущість: у ній створювалася третина світової продукції, забезпечуючи при цьому половину глобального економічного зростання за 8-10 (передкризових) років. Східні «Кимериканці» (Китай) формували значні заощадження, західні «Кимериканці» — переважно витрачали. При цьому значні заощадження Китаю стримували американські відсоткові ставки, гарантували постійне надходження фінансових (більше того, доларових) ресурсів у США. Як наслідок, дешевий кредит у США забезпечував високоприбуткову діяльність корпорацій (не тільки в Китаї, але і в самих США), а китайський дешевий імпорт для США служить важливим джерелом високого рівня споживання без інфляційного тиску.

Нарешті, по-четверте. Відомо, що створення «гармонійного світу» - нинішня концепція Ху Цзиньтао - зараз активно реалізується і просувається. Які політичні і економічні інструменти і ресурси знадобляться новому керівництву КНР, а які методи і ідеї, що вичерпали себе, доведеться прибрати із зовнішньополітичного «інструментарію»?

Остаточних відповідей на поставлені питання, зрозуміло, немає. Але є експертні версії і серйозні дослідження, які дозволяють виявити ключові (як старі, так і нові) тенденції в китайській зовнішній політиці, прогнозувати їх на найближчу перспективу.

Таким чином, перелік базових ідей сучасної зовнішньої політики Китаю можна перерахувати коротким списком. Після виходу КНР в 2010 р. на друге місце у світі після

США за показником ВВП(по поточному валютному курсу) у розмірі 5,9 трлн. дол., а також на тлі інших зримих успіхів країни - змінилися якість і масштаби китайської зовнішньої політики.

У узагальненому виді положення вчених, узяті на озброєння керівництвом країни, декларують Ху Цзиньтао як п'ять принципів і «два подолання». Ось ці принципи:

1) ідея «глибинних змін в міжнародній ситуації», яка об'єктивно вимагає перелаштування китайського зовнішньополітичного механізму;

2) ідея створення «гармонійного світу»: розвиток гармонійних стосунків КНР з країнами ближнього і далекого зарубіжжя, а також формування «гармонійного суспільства» в самому Китаї;

3) ідея «спільного розвитку» - за задумом китайських політиків процеси розвитку і модернізації повинні протікати « паралельно», причому, не в Китаї тільки, а в усіх країнах. У ідеалі «спільний розвиток» створить в міжнародній політиці взаємну зацікавленість в партнерстві і збереженні стабільності, здолає « перекося», розвиток одних країн за рахунок інших;

4) ідея «спільної відповідальності», в якій видима спроба Китаю дистанціюватися від американської моделі відповідальності, половину якої(у рамках G - 2) США хотіли покласти на Китай;

5) ідея «активної участі» з її прихованим посланням про зміну акцентів в китайській зовнішній політиці: в переході до активнішого позиціонування у світі в двосторонньому і багатосторонньому форматах - у рамках ООН, ШОС, РИК(Росія - Індія - Китай), БРІКС, АСЕАН +1, АСЕАН +3, трикутника «Китай - Південна Корея - Японії» та ін.

Рис. 1. Глобальна регіональна повістка КНР

З цих логічно пов'язаних один з одним принципів витікають завдання - також офіційно сформульовані: «подолання вузького регіоналізму в зовнішній політиці» і «подолання комплексу держави», що розвивається. Долаючи «вузький регіоналізм», КНР нестримно розширює географію національних інтересів. Якщо раніше термін «добросусідство» в китайській політології трактувався як стосунки КНР з 14 суміжними державами, то сьогодні все частіше зустрічається розширювальне тлумачення - «велике сусідське оточення Китаю»: не лише прикордонні країни, але і держави усієї Центральної Азії, Південної Азії, Південно-східної Азії, Західної Азії і Азіатсько-тихоокеанського регіону, включаючи США, Австралію, Нову Зеландію. Таким чином, тенденція розширення географічних рамок китайської регіональної зовнішньої політики проявляється ясно: як термінологічно, так і політично.

Розширення це відбувається не спонтанно, а згідно з китайською «глобальною повісткою», яка поки що знаходиться у стадії розробки і постійно доповнюється новими пунктами. Частина цієї повістки можна окреслити вже сьогодні:

- боротьба КНР зі світовою фінансовою кризою і формування нової світової фінансової архітектури;

- економічний і політичний вихід Китаю на ринки країн Латинської Америки, Африки, Центральної (пострадянської) Азії та ін.;

- входження в проекти, географічно віддалені від КНР, але перспективні в глобальному плані: проекти освоєння Арктики, північного морського шляху, енергетичні і транспортні проекти в районах Близького Сходу, Тропічної Африки, Латинської Америки та ін.;

- активна участь в нових міжнародних структурах - ШОС, РІК, БРІКС;

- активніша участь КНР в протидії нетрадиційним викликам і загрозам.

Слід звернути увагу на відносно нові тенденції китайської зовнішньої політики, які або знаходяться в початковій стадії реалізації, або ще формуються у вигляді експертних розробок.

По-перше, міняється відношення Китаю до проблеми глобальної відповідальності у світі. Китайське керівництво розглядає цю відповідальність, передусім, через призму зміцнення власної безпеки, незалежності і суверенітету. Одночасно, усупереч сподіванням західних політиків, китайське розуміння глобальної відповідальності не пов'язане з бажанням Китаю узяти на себе частину «гріхів за справи США» і розділити з ними навіпіл світову відповідальність. Китайський варіант такого розуміння - відповідальність, передусім, за долі свого, більш ніж 1,3-мільярдного населення, а вже потім за долі решти світу.

По-друге, змінюється відношення Китаю до свого іміджу - він рельєфно набуває рис майбутньої «наддержави» внаслідок колосальних економічних результатів за 30-річний період реформ. Причому, багато у світі вже так і сприймають КНР- або як «наддержаву», що відбулася, або як державу, яка такою стане найближчим часом.

В той же час, в розмовах про Китай як «наддержаву» слід підкреслити: КНР поки що не зможе ні сьогодні, ні в найближчому майбутньому реально вийти на рівень «наддержави», незважаючи на свою величезну сукупну потужність і феноменальні досягнення в реформуванні економіки.

Скажімо, за рівнем ВВП на душу населення, Китай сьогодні не входить навіть в першу сотню держав світу. Така характеристика КНР збережеться і на найближчу (2012 - 2017 рр.) перспективу. У середньостроковій перспективі (до середини ХХІ ст.), у рамках доктрини суспільства «середньої заможності», КНР планує радикально змінити цей параметр і піднятися у світовому рейтингу.

І китайський рівень воєнно-стратегічних потенціалів (ракетно-ядерного компонента, кількість стратегічних носіїв, ядерних підводних човнів і ін.) доки непорівнянний з провідними державами світу - він на порядок менше. Військова доктрина Китаю носить оборонний і достатній характер. Нарешті, за рівнем соціальних стандартів життя населення (ступінь розвиненості пенсійної системи, охорони здоров'я, соціальної допомоги і ін.) КНР також значно відстає.

Провідні китайські політологи розробили типологію партнерства, розбивши держав - партнерів КНР на чотири умовні групи. Головні критерії подібного розподілу - не стільки економічні показники (рівень торгівлі, інвестицій і ін.), скільки політичні параметри.

- На першому місці (в якості вищої форми партнерства, 1 група), знаходиться «російсько-китайське стратегічне партнерство і взаємодія», яка, як вважають в КНР, «не схильна до впливу часу, ідеологій, базується на єдності або близькості двох країн з ключових (стратегічних) питань міжнародної політики».

Ще у кінці 1990-х в КНР була узятая на озброєння стратегема: «Спираючись на Північ, - під ним розуміється Росія, - стабілізувати Захід (ЄС, США), йти на Південь (в країни «Третього світу» - Азію, Африку і Латинську Америку)». Сьогодні ця стратегема в принципі повністю збереглася, незважаючи на значно менші обороти взаємної торгівлі саме з РФ: російсько-китайська торгівля оцінюється в 62 млрд. дол., відповідно, торгівля КНР з ЄС — 479 млрд. дол. США, із США — 385 млрд. дол. США, з Японією - 297 млрд. дол. США, з АСЕАН - 292 млрд. дол. США. За даними китайської митниці, в 2010 році об'єм товарообігу між Китаєм і країнами АСЕАН склав 292,78 млрд. дол. США, що на 37,5 % більше показника 2009 року. У січні-жовтні 2010 року цей показник вже досяг 295,9 млрд. дол. США, що на 25,7 % більше цифри аналогічного періоду 2009 року. Зокрема, зростання імпорту з країн АСЕАН в КНР склало 27,5 %, а експорту з КНР в країни АСЕАН - 23,7 %.

- До другої групи китайських партнерів входять Південна Корея, Бразилія, ЮАР, Індія, Канада, Україна, Білорусія, Мексика, Аргентина і ряд інших держав. Цей варіант партнерства китайськими експертами характеризується як «партнерські стосунки дружнього типу».

У китайсько-індійських стосунках є присутнім «класичний» набір міждержавних зв'язків (економічних, політичних і культурних), характерний для будь-якої двосторонньої моделі стосунків. При цьому в них посилюються елементи, пов'язані з регіональним впливом КНР і Індії, відповідно, в Північно-східній Азії і Південній Азії. Будучи неформальними лідерами «своїх» регіонів, вони вільно або мимоволі вносять в двосторонні стосунки елементи міжрегіональної співпраці і, одночасно, суперництва. Об'єктивно Індію і КНР зближує їх позиція з проблеми ядерної зброї. Орієнтуючись в розумних межах на стратегію ядерного стримування, обидві держави розглядають його не стільки як засіб ведення війни, скільки вимушеним політичним атрибутом, необхідним для посилення своїх регіональних і глобальних позицій.

На відносини КНР і Індії впливають треті країни з географічно близьких регіонів. Вплив Пакистану, наприклад, позначається негативно на двосторонніх китайсько-індійських стосунках. Вони набувають менш довірчого характеру, зростає потенціал їх конфліктності. РФ, навпаки, допомагає стабілізувати стосунки КНР і Індії. Формування відомого «трикутника» РІК (Росія - Індія - Китай) дозволило, окрім рішення завдань економічного і політичного співробітництва, зблизити Пекін і Делі у рамках розвитку і поглиблення трибічного діалогу. Підсумок індійської політики КНР - вихід на рівень

стратегічного партнерства. У основі цього лежить взаємний економічний інтерес. Об'єм торгівлі між двома країнами склав в 2010 р. більше 60 млрд. дол. США [2] Хоча зберігаються і обмежувачі - території Аруначал-Прадеш, на які претендує Китай.

Пакистанський вектор являється для КНР одним з пріоритетних в регіонах Південної Азії і Середнього Сходу. Склалася система двосторонньої підтримки при просуванні один одного в регіональні організації. Так, в 2005 р. КНР отримав статус спостерігача в організації СААРК (Асоціація країн Південної Азії), а Пакистан - в ШОС. Китайсько-пакистанська співпраця охоплює хімічну промисловість, інжиніринг, постачання залізничного рухомого складу, будівництво об'єктів інфраструктури, автомобільних доріг, портів, мостів, житлових будинків і т.д. Один з ключових об'єктів китайських інвестицій - порт Гвадар, у будівництво якого Китай на першому етапі (до 2006 р.) вклав 2 млрд. дол. США, а на другому - 600 млн. дол. США, що забезпечило споруду 9 морських причалів.

- У третю групу включені країни ЄС і АСЕАН. З ними у Китаю є багато загальних (економічних) інтересів, але є політичні і територіальні розбіжності з низки ключових питань. Такий тип партнерства вони називають «погодженим або координованим партнерством».

- У четверту групу включені взаємовідносини із США і Японією, які, як відзначається, розглядають Китай як потенційного, стратегічного супротивника і по ряду політичних проблем у сторін існують очевидні розбіжності. Цей варіант визначений як «партнерство прагматичного типу». Лінія КНР — США: посилення конфліктності, і одночасно - взаємозалежності, особливо у фінансово-економічному плані.

Зростаюча інтегрованість Китаю в глобальну економіку і політику приносить йому істотні дивіденди - Китай отримав широкий доступ до світових ринків збуту товарів і послуг, до джерел сировини та енергії, до нових технологій і сучасного управлінського досвіду, до прийняття важливих для його розвитку рішень у міжнародних організаціях. Водночас, неухильно зростає і залежність країни від загальносвітових процесів, коливань кон'юнктури і навіть катаклізмів.

Нинішня глобальна фінансово-економічна криза продемонструвала це в повному обсязі. В зв'язку з цим, в Китаї вкотре виникають дискусії щодо балансу позитивів та негативів; про те, якнайкраще використати переваги участі в глобалізації та уникнути при цьому найдеструктивніших наслідків від неї; про те, як зберегти економічний і політичний суверенітет країни та її безпеку, не відсторонюючись від зовнішнього світу, а, навпроти, займаючи позицію відповідального учасника і творця світової історії.

Висновки. Кризи в ринковій економіці, на шлях розвитку якої твердо став і Китай, явище неминуче. Саме тому важливим стає розуміння того, що ринок, головна перевага якого полягає у підвищенні конкурентоспроможності підприємств, держав та індивідів, сам по собі не в змозі виправляти властиві йому огріхи. Тож, розвиваючи ринкову економіку, КНР прагне зберігати достатні важелі макрорегулювання, які, зрештою, і допомагають йому долати кризові явища.

Проте слід підкреслити: незалежно від готовності самого Китаю до власного нового статусу «глобальної держави», його головним пріоритетом в стосунках із зовнішнім світом залишатиметься принцип збереження стабільності і балансу, відходу від загрози хаосу, яких би зусиль це КНР не коштувало.

Література

1. Chen J. China's economy in 2012 [Electronic resource] / J.Chen. - Mode of access: <http://www.fairobserver.com/360theme/chinas-economy-2012>.

2. Chen R. An analysis of China's economic development policies and prospects [Electronic resource] / R.Chen. - Mode of access: http://fmdarticles.com/p/articles/mi_ml094/is_n3_v33/ai_20946408/?tag=content;col.
3. Marat E. The SCO and foreign powers in Central Asia [Electronic resource] / E. Marat. — Mode of access: <http://www.cacianalyst.org/?q=node/4867>.
4. Medeiros E. China's international behavior [Electronic resource]/ E. Medeiros. — Mode of access: http://www.rand.org/pubs/monographs/2009/RAND_MG850.pdf.
5. Rodgers D. China's economy cools as lending slows [Electronic resource] / D. Rodgers. - Mode of access: <http://financialservices.about.com/od/StrategiesandResearch/a/Chinas-Economy-Cools-As-Lending-Slows.htm>.
6. Ross J. Why China's economy will grow strongly in 2012 [Electronic resource] / J. Ross. - Mode of access: http://www.chinatoday.com.cn/ctenglish/se/txt/2012-02/27/content_428007.htm.
7. Sachdeva G. India's Attitude towards China's Growing Influence in Central Asia [Electronic resource] / G. Sachdeva. Mode of access: <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/CEF/Quarterly/Sachdeva.pdf>.
8. Swanstrom N. China and Central Asia: a new great game or traditional vassal relations? [Electronic resource] / N. Swanstrom // Mode of access: http://www.silkroadstudies.org/docs/publications/JCC_Swanstrom.pdf.
9. Данилович М. Роль КНР в формировании и развитии ШОС: политико-экономический аспект [Electronic resource] / М.Данилович. - Mode of access: http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=1835&Itemid=232.
10. Декларация о создании ШОС [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.sectSCO.org/RU/show.asp?id=83>.
11. Лаумулин М. Столкновение интересов в Центральной Азии на современном этапе [Электронный ресурс] / М.Лаумулин. — Режим доступа: // <http://www.kisi.kz/img/docs/4587.pdf>.
12. Парамонов В. Формирование геополитической ситуации в Центральной Азии [Электронный ресурс] / В Парамонов. - Режим доступа: <http://www.ca-c.org/journal.shtml>.
13. Сыроежкин К. Центральная Азия: выбор приоритетов [Электронный ресурс] / К. Сыроежкин. — Режим доступа: <http://www.dialog.kz/?lan=ru&id=81&pub=652>.
14. Толипов Ф. Геополитические аспекты проблемы региональной интеграции в Центральной Азии [Электронный ресурс] / Ф.Толипов. - Режим доступа: <http://wvm.analitika.org/article.php?story=20070323124245472&query=%25D2%25EE%25EB%25E8%25EF%25EE%25E2>.
15. Язмурадов А. Проект США «Большая Южная Азия»: интересы стран Центральной Азии и ключевых нерегиональных актеров [Электронный ресурс] / А.Язмурадов. - Режим доступа: <http://www.ca-c.org/journal.shtml>.